

Юліуш Зарембський:
предки, сучасники, нащадки

Збірник статей
Частина 1

КИЇВ • НОВА ДУМКА • 2026

УДК 78.071. 1 (477.42)

3-34

Рекомендовано до друку вченою радою
Музею Бориса Лятошинського в Житомирі
(протокол № 7 від 1 грудня 2025)

Рецензенти:

Ганзбург Г. І. – кандидат мистецтвознавства (Швейцарія)

Кукуре С. П. – кандидат філософських наук (Фінляндія)

Редакційна колегія:

Гусев В. І. – доктор історичних наук, професор;

Шамаєва К. І. – доктор мистецтвознавства, професор;

Волосатих О. Ю. – кандидат мистецтвознавства, доцент;

Копоть І. Є., кандидат мистецтвознавства, доцент;

Гілевич Е. В. – науковий секретар правління Міжнародного товариства
польської музики імені І. Я. Падеревського;

Шміло Д. А. – член вченої ради Музею Бориса Лятошинського
в Житомирі;

Огорокова С. М. – журналістка;

Остринський В. В. – краєзнавець.

Редактори-упорядники:

Копоть І. Є., Шміло Д. А.

3-34 Юліуш Зарембський: предки, сучасники, нащадки
Збірник статей. Частина І. – Київ: ТОВ НВ «Нова Думка»,
2026. – 272 с.
ISBN 978-617-8816-56-8

У збірнику вперше в українській музичній історіографії представлені джерелознавчі, аналітичні, мемуаристичні, епістолярні матеріали щодо життя та творчості видатного піаніста та композитора Юліуша Зарембського (1854–1885), його предків та нащадків.

Адресується фахівцям-дослідникам, викладачам та студентам навчальних закладів, а також усім, хто цікавиться історією української музики та музичною регіоналістикою.

УДК 78.071. 1 (477.42)

ISBN 978-617-8816-56-8

© Колектив авторів, 2026

© ТОВ «Наукове видавництво
“Нова думка”», видання, 2026

Juliusz Zarębski:
Ancestors, Contemporaries
and Descendants

Collection of papers

Part 1

KYIV • NOVA DUMKA • 2026

ЗМІСТ

ПЕРЕДСЛОВО

Ірина КОПОТЬ

САГА ПРО ЗАРЕМБСЬКИХ 6

Генріх ПАХУЛЬСЬКИЙ

ЗАРЕМБСЬКИЙ (переклад та коментарі Дар'ї Шміло) . . 18

Władysław-Gabryel CZESZEJKO-SOCHACKI

МОЄ РАМІЄТНІКІ 24

Дар'я ШМІЛО

КСЬОНДЗ АНТОНІЙ КРУЛИЦЬКИЙ: ЖИТТЄПИС . . 128

Олег СОКОЛОВСЬКИЙ

МІСІЯ СВЯЩЕННИКА У ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

ЗА ЦІЛІСНІСТЬ СВІТУ В КОНТЕКСТІ БОЖОГО

ЗАДУМУ 146

Anna KUSTRA

DZIAŁALNOŚĆ POLSKICH MUZYKÓW MIEJSCOWYCH

W ŻYTOMIERZU W II POŁOWIE XIX I NA POČZĄTKU

XX WIEKU 165

Володимир ЦИТОВИЧ

ПРОСПЕР ГОРСЬКИЙ, ХУДОЖНИК

«УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ» 207

Wolfgang JANSEN

DER FRIEDRICHSTADT-PALAST BERLIN VOM CIRCUS

ZUM REVUE-THEATER 220

Додаток

Вольфганг ЯНСЕН

ФРІДРІХШТАТ-ПАЛАЦ У БЕРЛІНІ ВІД ЦИРКУ

ДО ТЕАТРУ-РЕВЮ (переклад Ірини КОПОТЬ) 244

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 271

САГА ПРО ЗАРЕМБСЬКИХ

«Життя і музика у долю заплелись...»

О. Сичов

2024 та 2025 роки були особливими для зарембськознавців – одразу дві «круглі дати» – відповідно 170-річчя від дня народження та 140-ві роковини пам'яті Юліуша Кароля Зарембського (1854–1885), улюбленого учня Ференца Ліста, одного з найцікавіших та водночас найнезвіданіших представників європейського романтизму другої половини XIX століття, чий внесок у розвиток європейського музичного мистецтва ґрунтовно не вивчений й досі.

Протягом цих двох років відбулися знакові події та зрушення в українському музикознавстві: вийшов друком збірник статей (а за змістом і задумом – фактично колективна монографія) «Юліуш Зарембський: відомий і невідомий. – Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2024 – 376 с., іл.». Друге, доповнене, видання (2025) довелося здійснювати одразу – знайшлися матеріали, які хотілося оприлюднити якомога швидше.

День народження композитора ввійшов до списку ювілейних дат Восьмої міжнародної науково-практичної конференції «Україна. Європа. Світ. Історія та імена в культурно-мистецьких рефлексіях (Київ, НМАУ) 7–9 листопада 2024 року), де авторка цих рядків виступила з доповіддю «Юліуш Зарембський в синергії музикознавчих та краєзнавчих вимірів».

20 листопада цього ж року в Житомирській обласній філармонії імені Святослава Ріхтера відбулася непересічна подія, на яку чекали кілька поколінь житомир'ян, що так чи інакше мають стосунок до музики, – виконання «Галицьких танців» Юліуша Зарембського в оркестровій версії Ференца Ліста. Проєкт втілює у життя заслужений діяч мистецтв України Георгій Курков, художній керівник симфонічного оркестру Вінницької обласної філармонії імені М. Леонтовича за сприяння ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”».

Водночас наукові пошуки продовжувалися, нові матеріали накопичувалися, щоразу вимагаючи відповідного підходу для їхнього розгляду, осмислення та об'єднання. Так сформувався збірник статей «Юліуш Зарембський: предки, сучасники, нащадки», який довелося розділити на дві книги.

Репрезентований матеріал вийшов далеко за межі первинного задуму і неначе сам собою обрав жанр подачі – своєрідної «сімейної саги», подібно до «Саги про Форсайтів» Г. Голсуорсі чи «Будденброків» Т. Манна. Саме такими склалися дві нові книги, статті яких подають факти з життя самого Юліуша та кількох поколінь його родини в різнопланових «сюжетах», на широкому історичному тлі, з думкою про читача (щоб легко та з цікавістю читалося) та неухильним дотриманням документальної точності. Наскільки нам вдалося втілити цей задум (чи не перший в українській музичній історіографії), вирішувати читачам.

Можливість сучасних форм наукової комунікації, доступу до джерел, їх опрацювання та публікації результатів дозволили редакційній колегії звернутися не тільки до українських учених, а й до дослідників із Польщі, Німеччини, Франції, Бельгії, Фінляндії, Швейцарії, Канади. До наукового обігу вводяться нові документи та матеріали, які дозволяють уяви-

ти Ю. Зарембського не тільки як музиканта, а й як живу людину зі своїм характером, моральними якостями, системою цінностей. Особлива увага приділяється його вчителям та оточенню.

Задум цього видання, яке насамперед є науковим, все ж передбачає певну драматургію, що властиво для театрального мистецтва чи літератури. Це значить, що в ньому є сюжетна лінія та персонажі, які один за одним з'являються «на сцені», тобто на сторінках публікації, в якій життя й музика митця сплелися в одну долю.

Першу книгу відкриває стаття Г. Пахульського (в перекладі та з коментарями Д. Шміло). Вона дозволяє визначити дату появи наукового зарембськознавства на 25 років раніше, ніж ми вважали¹, оскільки саме Г. Пахульський ще в 1904 році робить спробу подати біографію музиканта не тільки як мемуари (йому випало щастя слухати гру Юліуша Зарембського), а й у форматі енциклопедичної статті. Досліднику також належить спроба створити список творів Ю. Зарембського, спираючись на тогочасні видання.

Цей список, попри неповноту, яку відзначає сам Г. Пахульський, є цінним джерелом інформації про твори Ю. Зарембського, які вийшли друком ще до Першої та Другої світових воєн, під час яких бібліотеки Європи зазнали дуже значних і невідновних втрат нотних фондів, з-поміж яких чимала частка прижиттєвих видань Ю. Зарембського.

Вперше друкуються мемуари Владислава Чешейко-Сохацького (1854–1928), двоюрідного брата Юліуша Заремб-

¹ У статті «Європейське зарембськознавство за минулі 100 років» ми називали його основоположником Юзефа Турчинського, який написав наукову статтю про Ю. Зарембського в 1929 році // Юліуш Зарембський: відомий і невідомий : збірник статей. – Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2024. – С. 6.

ського по материнській лінії. Записані вже наприкінці життя пана Владислава, ці спогади містять безцінні свідоцтва про історію родини композитора та Волині загалом. В них знаходимо дані про походження роду, детальні описи щоденного життя на хуторі Чешейко-Сохацьких (нині територія села Світин Житомирського району), згадки про атмосферу Житомира другої половини XIX століття, зокрема про насильницьку русифікацію міського середовища.

Надважливими для нас є свідчення про вступ до Житомирської гімназії самого автора разом із Юліушем Зарембським і про специфіку навчального процесу після польського повстання 1863–1864 років та тотальної русифікації усіх сфер життя. Не менш промовистими є описи багаторічної служби Владислава в Сибіру, а також подій, що передували експропріації родового хутора після приходу до влади більшовиків. Завершує мемуари розповідь про вимушений виїзд до Польщі та надія, що хутір Чешейко-Сохацьких буде повернутий у власність родини.

Не можемо не навести уривок із мемуарів, який різюче перегукується із сучасними реаліями російсько-української війни та окупації українських територій, – свідчення про те, що методи російської влади залишаються незмінними: «Усе зросійщувалося й перероблялося на російський лад, і треба віддати москалям справедливість: робили вони цю справу русифікації вміло. Старше покоління, наші батьки, русифікації не піддалися, але молодше, їхні діти, силою, терором, примусом ставали москалями: заради шматка хліба, кар'єри, ошукані різними обіцянками кращих посад та поліпшення побуту, переходили в православну віру та русифікувалися. І на моїх очах, у 1860-х роках, у Житомирі постало кілька нових церков, духовне православне училище, духовна семіна-

рія, з'явився архієрей — отже, за короткий термін Житомир перетворився на російське місто, вимушено, бо повсюди, в установах, у навчальних закладах, на ринку, в крамницях, усе мало бути «по-русски и на русском».

У збірнику «Юліуш Зарембський: відомий і невідомий» (Житомир, 2025) було надруковане есе польського та білоруського дослідника Александра Єльського. Прагнучи дати читачеві уявлення про людські якості Юліуша Зарембського, А. Єльський наводить «слова з листа одного з найсвітліших і найсвятіших житомирських священників, с. п. ксьондза Крулицького, написаного до батьків Юліуша в 1874 році»². На той момент Юліуш блискуче закінчив дві консерваторії (Віденську та Санкт-Петербурзьку), мав звання вільного художника, концертував, готувався до занять із Ф. Лістом.

Цитуємо слова ксьондза А. Крулицького, як їх подає А. Єльський: «Юлек Ваш – молодик, повністю сформований морально, інтелектуально та фізично. Завжди така ж простота серця, дівоча скромність, така сама в ньому віра роблять його зразком для сучасної молоді. <...> Прагнення до вищих цілей, чистий характер. Дивлячись на нього, я часто згадував про великого майстра мистецтва Мікеланджело, про якого пишуть, що він відрізнявся особливою скромністю. Я не бачив у Юліуша навіть найменшої зарозумілості, тож я і всі захоплюємося його непоказним ставленням до самого себе»³.

Текст А. Єльського має «подвійний фокус». З одного боку, він містить психологічний портрет Юліуша Зарембського; з іншого – дає найвищу моральну оцінку ксьондзу А. Крулиць-

² Юліуш Зарембський: відомий і невідомий. Збірник статей. – Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2024. – С. 222.

³ Юліуш Зарембський: відомий і невідомий. Збірник статей. – Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2024. – С. 222–223.

кому як «найсвітлішому і найсвятішому» з житомирських католицьких священників. Саме тому черговим завданням наших дослідників було реконструювати його біографію та проаналізувати науковий спадок. Цю непросту роботу виконали Дар'я Шміло (життєпис) та доктор філософських наук, професор Олег Соколовський (рецензія на книгу А. Крулицького «Ідеал священника»).

Стаття доктора гуманітарних наук Анни Кустри (Познань) подає широку панораму діяльності польських музикантів у Житомирі другої половини XIX – початку XX століття.

У центрі розвідки Володимира Цитовича – непересічна особистість, якою був Проспер Горський, талановитий художник «української школи». У Житомирі П. Горський жив у будинку батьків Юліуша Зарембського. Глибокий аналіз творчості художника, зроблений В. Цитовичем, також має «подвійний фокус», адже характеризує як самого митця, так і середовище, в якому розвивався його талант і втілювалися творчі задуми.

І, як це буває у кіно, – зміна «кадру». Стаття професора Вольфганга Янсена, авторитетного німецького театрознавця, присвячена історії одного з найвідоміших театрів світу Фрідріхштат-Палац у Берліні. В чому її надзвичайна цінність для зарембськознавства? Ми не дарма назвали своє передслово «Сага про Зарембських», адже вивчаємо родовід композитора. І на цьому шляху на науковицю Дар'ю Шміло чекало сенсаційне відкриття – німецький театральний композитор Юліус Еміль Едуард ван Доорен виявився прямим онуком Юліуша Зарембського, сином його доньки Ванди від першого шлюбу з музикантом Едуардом ван Доореном. Дослідження цієї гілки родоводу Зарембських ще попереду. А поки що наша величезна вдячність професору В. Янсену за детальний виклад іс-

торії театру, якому онук Юліуша Зарембського, Юліус Едуард Еміль ван Доорен, віддав понад 20 років життя.

Неабияку роль у професійному житті Юліуша Зарембського відіграли його житомирські вчителі. Одним із них був Анджей Янович. У другій книзі представлена розлога й ретельно вивірена стаття краєзнавця Володимира Остринського про його життєвий шлях. Крізь документальні матеріали, численні уточнення та виправлення помилок попередніх дослідників проглядають риси характеру непересічної особистості з енциклопедичними інтересами, якого сучасники характеризували так: «Скромний і тихий, обдарований і відомий, сумлінний і працьовитий, надмірний ідеаліст, суворий, але справедливий у своїх судженнях». Зі статті дізнаємося також про широке коло житомирської інтелігенції, яка створювала неповторну атмосферу музичної, художньої, літературної творчості, а також духовного та інтелектуального спілкування, в якій виховувалася молодь, зосібна і Юліуш Зарембський.

Виняткову наукову цінність має словник-довідник, який додається до статті. В ньому – майже сотня імен та прізвищ людей, із якими спілкувався Анджей Янович. Цей, новий для науковців, матеріал відкриває перспективи подальшого вивчення волинської культури, якому сприятиме також величезний за обсягом науковий апарат дослідження.

Статті А. Кустри, В. Цитовича, В. Остринського дозволяють не лише досягнути культурний простір Житомира загалом, а й зосередитися на його окремих явищах. Одним з них, безперечно, є листи Ю. Зарембського до А. Яновича (переклад з польської В. Остринського, коментарі Д. Шміло).

Ці листи вперше були опубліковані доктором мистецтвознавства, професором Кірою Іванівною Шамаєвою в поль-

ському журналі «Музыка» («Muzyka») в 1979 році⁴. Українською мовою друкуються вперше.

Відома дослідниця Людмила Вольська розкриває цікаві деталі навчання Юліуша Зарембського у Ференца Ліста, окреслюючи широке коло людей, з якими спілкувалися як учитель, так і учень; розповідає про концерти, які вони відвідували та обговорювали; змальовує подробиці повсякденного життя. Як і всі статті, написані Людмилою Вольською, представлений матеріал ґрунтується винятково на документальних джерелах, що робить його вагомим внеском у зарембськознавство та лістознавство.

Автори другої книги збірника вивчають творчість Юліуша Зарембського в контексті європейської та, підкреслимо, української музики.

У статті доцента Олександри Німилович аналізується сюїтний цикл Юліуша Зарембського «A Travers Pologne» (ор. 23)⁵, ретельно розвідується його музична мова, заснована на польському та українському фольклорах, розглядається структура твору.

Нотні приклади, якими щедро наповнений матеріал, не тільки переконливо підтверджують думки автора, а й привертають увагу піаністів до достатньо рідко виконуваних в Україні фортепіанних дуетів, які варто ширше застосовувати як у педагогічній, так і концертній практиці.

Стаття доктора мистецтвознавства, професора Кіри Шамаєвої та кандидата мистецтвознавства, доцента Ольги Волосатих «Шопеніана волинського краю» приваблює багатовекторністю подачі матеріалу, своєрідною «кадровою»

⁴ Szamajewa K. Juliusz Zarębski w Żytomierzu // Muzyka. – 1979. – Nr 2. – S. 29-31.

⁵ Так на обкладинці. Слід: «À travers la Pologne» (Прим. ред.).

драматургією, де в «аурі» Шопена «з'являються» Юліуш Зарембський, Александер Міхаловський, Віктор Косенко, Всеволод Задерацький і ще багато-багато цікавих фігур... Понад 200 років історії музики волинського краю в «олівцевих замальовках», за якими стоять роки документальних досліджень, наукових спостережень, слухових асоціацій.

Доктор мистецтвознавства, професор Катерина Фадєєва досліджує цикл «Троянди і терни» (ор. 13) за допомогою авторської евристичної комп'ютерної програми «МуAccord.exe», «яка дозволила проаналізувати та віднайти важливі фактурно-гармонічні, ладогармонічні (звуковиражальні) закономірності, пов'язані з проявами системності музичного мислення композитора в проекції процесів оновлення та ускладнення музичної мови». Висновок авторки: «Творча постать Юліуша Зарембського – це явище планетарного масштабу. Його творчість позначена пошуками оновлення та ускладнення музичної мови світової музики. Це був той напрям, який потім реалізувався такими композиторами, як Габріель Форе, Клод Дебюссі, Кароль Шимановський, Яків Степовий (Якименко), Арнольд Шенберг та ін.».

Ще одна сфера творчості Ю. Зарембського – музична педагогіка – була представлена у формі концерту 1 жовтня 2025 року в залі Музичної школи імені Б. М. Лятошинського. Наукові пошуки привели до надзвичайно цікавих знахідок – імен учнів Юліуша Зарембського в Королівській консерваторії в Брюсселі, а згодом – до їхніх творів. У концерті «Я воскресити можу щастя миті...» прозвучали твори вчителя, тобто Юліуша Зарембського, та його учнів: Анрі Тіббе, Артура ван Доорена, Гійома Фремонля, створивши для кожного з авторів та їхніх творів розширений контекст, що став презентацією бельгійської піаністичної та композиторської

шкіл, вагомий внесок у розвиток яких зробив наш земляк. У цьому концерті також вперше в Житомирі прозвучало *Andantino* для гітари онука композитора – Юліуса Еміля Едуарда ван Доорена.

Завершуючи певну наукову справу, науковці мають окреслити перспективу подальших досліджень. Для зарембсько-знавства ця перспектива, як лінія обрію, далека і недосяжна. Однак шлях до неї захопливий, сповнений напружених пошуків, інколи – сенсаційних відкриттів та радощів від самого процесу роботи.

Потребують упорядкування рецензії на концерти, документи з особових справ подружжя Зарембських у Королівській консерваторії в Брюсселі. Цю роботу вже почала музикознавець, кандидат мистецтвознавства Наталія Осипчук (Монреаль).

Важливим завданням є реконструкція біографій нащадків композитора: доньки Ванди, онука Юліуса Еміля Едуарда ван Доорена; створення повного генеалогічного дерева і розкриття ще багатьох імовірних тем, які можуть виникнути (і обов'язково виникнуть!) у процесі досліджень. Наступну книгу про Юліуша Зарембського плануємо видати до історичного ювілею митця (175 років від дня народження) в 2029 році.

Редактори-упорядники книги дякують:

Превелебному отцю Ярославу Ольшевському SAC, настоятелю парафії Божого Милосердя в Житомирі – за консультації щодо поховань родин Зарембських та Чешейко-Сохацьких на Польському цвинтарі в Житомирі;

Віктору Гусеву (Україна) – за консультації з історичних питань;